

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԵՒ

գործաւորին առողջապահութիւնը

Արտասահմանի երկտասարդութեան մեծագոյն մասը բանւորութեան և զանազան արհեստներու դատապարտուած է, մանաւանդ Ֆրանսայի մէջ, և ենթակայ է շատ մը աննպաստ պայմաններու, առողջապահական տեսակէտով:

Գրեթէ բոլոր արհեստները, քիչ թէ շատ աննպաստ աղբեցութիւն կը գործեն մարդու առողջութեան վրայ և պատճառ կը դառնան ընդհանուր կամ տեղական հիւանդութիւններու կամ թունաւորումներու, որոնք արդիւնք են կամ կապ ունին աշխատաւորի տարիքին, սեռին և ֆիզիքական կազմին հետ:

«Պէտք է ընդունիլ որ արհեստները ցաւերու աղբիւր մը կը դառնան արհեստաւորներուն համար. դժբախտ արհեստաւորները, գտնելով ամենածանր հիւանդութիւնները հոն ուրկէ կը յուսային հանել իրենց ու իրենց ընտանիքին ապրուստը, կը մեռնին՝ անիծելով իրենց արհեստը», կը գրէ բժիշկ մը՝ Բամացանի դեռ 1701-ին:

Այս իրողութիւնը ընդունելէ յետոյ, մեր պարտականութիւնը պիտի ըլլայ պարզել չարիքին աղբիւրները, որպէս զի կարելի ըլլայ եթէ ոչ կանխել, գոնէ սահմանափակել զայն:

Հետզհետէ պիտի ուսումնասիրենք թէ առողջութեան վրայ ինչպէ՞ս կ'ազդեն միջավայրը, մթնոլորտը (օդ, վնասակար կազեր, փոշի), աշխատանքի տեսակը (թունաւոր նիւթերու հետ շփում, աշխատանքի պարտադրումով անկանոն կեցուածք և լն.), գործաւորին տարիքը, սեռը, կազմը և վերջապէս թէ ի՞նչ պէտք է ըլլայ գործաւորին առողջապահութիւնը:

**

I. Օրին ԱՅԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻՆ ՎՐԱՅ

Ապակահուած օդի մէջ աշխատանք. — Օդը կը բաղկանայ կազերէ, այսինքն վորս մաս ազօթէ և մէկ մաս թթուածինէ (oxygène). այս վերջինը միայն չնչիւր է և մեզ կեանք կուտայ: Մաքուր օդը կը պարունակէ նաև չնչին քանակութեամբ ածխաթթու (acide carbonique), ջրի շոգի և այլն:

Մարդ մէկ ժամուան մէջ կը շնչէ 25 լիդր թթուածին, որ կը նորոգէ թոքերուն մէջ անցնող սև արիւնը և կարմիր արեան կը փոխէ, ածխածթուի կը վերածուի և մեծ մասով (20 լիդր) դուրս կուգայ արտաշնչումով: Հետեւաբար երբ բազմաթիւ աշխատաւորներ երկարատեան փակուած մնան անբաւական մեծութեամբ սենեակի մը, կամ գործատեղիի մը մէջ, օդին մէջ թթուածինի քանակութիւնը հետզհետէ կը նուազի, ածխածթուն կ'աւելանայ, օդին հետ կը խառնուին մարմնի արտադրած շոհին ու հոտերը և օդը կ'ապականի, կը դառնայ հեղձուցիչ և անշնչելի:

Այդ տեսակ միջավայրի մը մէջ աշխատանքը խիստ վնասակար ազդեցութիւն կը թողու գործաւորին առողջութեան վրայ, մանաւանդ եթէ շաքարներ և ամիսներ տեւէ: Արիւնը շատ քիչ քանակութեամբ կը նորոգուի, դէմքը կը դունատի, ախորժակը կը նուազի, թոքերը, միւս ներքին գործարանները լաւ չեն գործեր ու մարմինը կը տկարանայ:

Ճարտարարուեստական արդի մեծ հաստատութիւններուն մէջ այս վտանգը աննշան է: Իսկ փոքր գործատուները այս տեսակէտով շատ աննպաստ պայմաններ կը ներկայացնեն: Պարագան նոյնն է այն բնակարաններուն համար որոնք իբր գործատեղի կը ծառայեն: Օրինակ, Փարիզի մէջ մեր աղբակիցներէն շատերը (դերձակ, կարուհի, կօշկակար ևն) մէկ սենեակի մէջ կ'ուտեն, կը պառկին ու կ'աշխատին օրն ի բուն և յաճախ դիչերը, առանձինն կամ իրենց կնոջ և զաւակներուն հետ, երբեմն ալ աշկերտներով միասին: Այդ տեսակ գործատեղիներու մէջ գրեթէ միշտ օդը սաստիկ ապականած կ'ըլլայ, մանաւանդ որ յաճախ ցուրտին, անձրեւին և այլ պատճառով պատուհաններն ու դուռները ամուր փակուած կը մնան:

Այս մթնոլորտին մէջ ապրող և աշխատող գործաւորներն ու մասնաւորաբար գործաւորուհիները, վերջի վերջոյ կը դառնան սակաւարիւն (anémique) և ենթակայ կ'ըլլան թոքախտի, մանաւանդ եթէ դեռատի կամ երիտասարդ են ու ֆիզիքական զարգացման թարմ շրջանին մէջ կը գտնուին: Այս վտանգն ա'լ աւելի կը սպառնայ անոնց, որոնք անձնական գործ ըլլալուն պատճառով, օրական 10-16 ժամ կ'աշխատին, շատ քիչ կը հանգչին, ու յաճախ դէշ կամ անկանոն սնունդ կը ստանան:

Հետեւեալ թիւերը ցոյց կուտան թոքախտի և ուրիշ թոքային հիւանդութիւններու համեմատութիւնը 45-65 տարեկան զանազան արհեստաւորներու մէջ և կը հաստատեն ապականած օդի վտանգաւոր հետեւանքները:

Ձկնորսներու ընդհանուր մահացութիւնը (mortalité) — 100 —
բաղդատութեան եղբ ընդունուած է:

Օդ	Արհեստ	Թոքախոտ	Ուրիշ բոճայիմ հիւանդութիւն	Գումար
Մահուր	Ձկնորս	55	45	100
	Պարտիզպան	61	56	117
	Հոգագործ. բանուր	62	79	141
Ապականած	Փերեզակ	84	59	143
	Կերպասի վաճառական	152	65	217
	Դերմակ	144	94	238
Շատ ապական.	Տպագրող (գրաշար)(*)	233	84	317

Երիտասարդներու համար այս թիւերը շատ աւելի բարձր են:

Հետեւեալը գործատեղիի օդի մաքրութիւնը կենսական նշանակութիւն ունի, մանաւանդ գործատեղիի և բնակարաններու մէջ աշխատող գործաւորներուն և արհեստաւորներուն համար: Անհրաժեշտ է օդը շարունակ փոխել, ամառ թէ ձմեռ: Աշխատանքը հանգիստի ժամերով բաժնել, լաւ սնունդ առնել, և հանգիստի ժամերէն օգտուիլ ոչ թէ սրճարաններու կամ սինեմաներու մէջ փակուելով, այլ պտոյտով, մարզանքով ևլն.: Սակայն այս մասին ուրիշ առթիւ:

Օդի ապականումի մասին խօսելու ատեն, անհրաժեշտ է մատնանշել ածխաթթուիտ (oxyde de carbone)-ով (Co), թունաւորման պարագան:

Վերոյիշեալ փոքր գործատեղիներու կամ բնակարան — գործատեղիներու մէջ, ձմեռ ատեն և երբեմն ամառը, տաքնալու, ճաշ պատրաստելու, արդուկ տաքցնելու (դերձակ, կարուհի ևլն.) և այլ պէտքերու համար օդային կազ և կամ յաճախ փայտ, հանքածուխ կամ փայտածուխ կը վառեն: Եթէ ծխնելոյցը լաւ չքաշէ, կրակը լաւ չի վառիր ու ծնունդ կուտայ Co-ի, որ հոտ չունի և անմիջապէս օդին կը խառնուի: Նմանապէս երբ օդային կազը, որ մեծ քանակութեամբ Co կը պարունակէ, դուրս գայ առանց վառելու, ինչ որ յաճախ կը պատահի մոռացութեամբ և կամ երբ խողովակները մաշած են և ծակտիկներ ունին: Երբ օդին մէջ մեծ քանակութեամբ Co գտնուի, սուր թունաւորում և յաճախ մահ կը պատճառէ: Թերթերու մէջ երբեմն կը կարդանք այս տեսակ մահերու արձա-

*) Գրաշարներու բարձր մահացութեան կարևոր պատճառն է կապարով թունաւորումը:

դանգը: Իսկ եթէ քիչ քանակութեամբ գտնուի, ինչ որ յաճախ կը պատահի վերոյիշեալ պարագաներուն մէջ, կըզգանք այն ինչ որ սովորաբար կ'արտայայտենք «ածուխը, կամ կրակը գլուխս զարկաւ» բացատրութեամբ, այսինքն գլխի ցաւ, գլխապտոյտ եւն. : Իսկ երբ ամէն օր կրկնուի այս քրոնիկ թունաւորումը, յառաջ կուգայ նաեւ անքնութիւն, յոգնութիւն, անարիւնութիւն, մէջքի և կուշտի ցաւեր, նկարագրի փոփոխութիւն: Անոնք որ շարունակ կրակի կամ օդային կազի հետ գործ ունին ու կ'աշխատին փոքր, նեղ և օդադուրկ տեղեր, ենթակայ են այս թունաւորման: Այսպէս խոհարարները, և խոհարարուհիները, դերձակները, կարուհիները, լուացարարները, թիթեղագործները, կլայեկները, կապարագործները, հանքերու օդային կազի գործարաններու մէջ աշխատողները եւն. ևն. : Այս վիճակի դէմ իբր կանխազգուշութիւն, պէտք է կրակի լաւ վառելուն վրայ հակել, ինչ տեսակի ալ ըլլայ ան և գործատեղիի օդը յաճախ փոխել:

Խոնաւ մթնոլորտի մէջ աշխատանք. — Կարգ մը ճարտարարուեստական հաստատութիւններու կամ գործարաններու մթնոլորտը շոգիով ծանրաբեռնուած է, արդիւնք գործի տեսակին, ինչպէս օրկ. մետաքսի, կտաւի, բամպակի, հիւսուածեղէններու գործարաններու կարգ մը ճիւղերուն, նաեւ լուացարաններու, ներկատուններու մէջ եւն. : Այնպէս որ գործաւորը շարունակ խոնաւութեան մէջ կ'աշխատի:

Այդ խոնաւութիւնը կը թուլացնէ ու կը տկարացնէ մարմինը, կը դանդաղեցնէ սննդառութիւնը և տրամադիր կ'ընէ կուրծքի բորբոքումներու և յօդացաւերու: Միանգամայն տաք և խոնաւ մթնոլորտը շատ աւելի վտանգաւոր է քան խոնաւ բայց պաղ մթնոլորտը, որովհետեւ կը դժուարացնէ քրտինքի շոգիացումը, ինչպէս նաեւ շնչառութիւնը և թոքերու, երիկամունքներու ու լեարդի գործունէութիւնը: Պելճիքայի մէջ մետաքսի և այլ մանարաններու գործաւորուհիներէն հազիւ 56 առ հարիւրը միայն առողջ են: Վերոյիշեալ գործարաններէն դատ, օճառի, թղթի և քիմիական կարգ մը նիւթերու գործարաններու մէջ աշխատողներն ալ ենթակայ են խոնաւ մթնոլորտի վատ ազդեցութեան:

Խոնաւ գործատեղիներու մէջ գործածուած նիւթերը, կենդանական թէ բուսական, հետզհետէ կը կազմալուծուին, կը խճորուին. անոնց հետ մշտական չփոփոխ պատճառ կը դառնայ կարգ մը մասնաւոր մորթային հիւանդութիւններու, որոնց մասին ուրիշ առթիւ կը խօսինք: Անոնց ենթակայ են մորթագործները, գլխարկագործները, մետաքս և կանեփի մանոթները, խոզակ պարպողները, շաքարի

գտարաններու, ձկնարաններու, օսլայի, թղթի, քիմիական նիւթերու, աղիքի գործարաններու մէջ աշխատողները ևն.:

Տաք մթնոլորտի մէջ աշխատանք. — Հնոցներու առջև աշխատանքը վնասակար է այն պատճառով որ նախ շատ ծանր է ու յոգնեցուցիչ ու յետոյ չափազանց քրտինք յառաջ կը բերէ ու կը տկարացնէ: Ասկէ զատ գործաւորը պարտաւորուած է շարունակ չնչել հնոցէն ելած վնասակար կաղեր:

Այս պայմաններու մէջ աշխատող գործաւորները միշտ ծարաւի են, շատ կը խմեն, գլխաւորաբար ողելից ըմպելիներ՝ իրենց ծարաւը յագեցնելու և իբր թէ ուժ ստանալու համար: Միւս կողմէ աշխատանքի պահուն օդի հոսանքներուն ենթարկուելով, կամ տաք միջավայրէն դուրս եկած ատեն, դիւրաւ պաղ կ'առնեն՝ եթէ լաւ պաշտպանուած չեն ցուրտին դէմ և կ'ունենան յօդային և ջրային ցաւեր, կուրծքի բորբոքումներ, ջերմութիւն, նիհարութիւն և ընդհանուր սպառօրմ:

Այսպէս են օր.՝ երկաթի, պղինձի, թիթեղի գործարաններուն մէջ մետաղ հալեցնող գործաւորները (fondeurs), երկաթագործները, կռնողները (lamineurs), հացագործները, մեքենավարները, ապակիի գործարաններու, ինչպէս նաև հնոցներու առջև աշխատողները:

Պաղ օդի մէջ աշխատանքը. — Հանքերու, նիւղներու, սառույցի գործարաններու, ինչպէս նաև մսի պահածոյի սառնարաններու (frigorifique) մէջ աշխատողները, նթակայ են յօդերու և ջրային ցաւերու. ձեռքերն ու ոտքերը կը թմրին, ձմեռնակ կ'ունենան ևն.: Այսու հանդերձ ինչպէս ըսինք, պաղ և խոնաւ տեղի մէջ աշխատանքը նուազ վնասակար է առողջութեան քան տաք և խոնաւ միջավայրի մէջ աշխատանքը:

Խտացած օդի և անօքսացած օդի մէջ աշխատանքը կարող է որոշ տկարութիւններ կամ արկածներ պատճառել. սակայն միայն կը յիշենք ու կ'անցնինք, որովհետև չենք կարծեր որ մեր ազգակիցներէն այդպիսի գործերու մէջ — օրինակ ծովու տակ սուզողներ կամ քանի մը հազար մեթր օդին մէջ բարձրացողներ — աշխատողներ գտնուին:

ԲՓ. Լ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Ամերիկայի կարգ մը գործարաններու մէջ աշխատանքի միջոցին, կէսօրէն առաջ և նախընթրիքի պահուն գործաւորները զանազան ըմպելիներու փոխարէն միայն կաթ կը խմեն: Փորձը ցոյց տուած է որ ամեն մէջ նուազ հիւսկոնքիւն կը պատահի և քէ աշխատութիւնը աւելի արդիւնաւոր է:

Բանաւորներ, միայն կաթ խմեցէ՛ք աշխատանքի պահուն: